

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціальної педагогіки
та психології



О.В. Пономаренко

2020 р.

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки магістрів

спеціальності 013 – Початкова освіта

освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

Укладач: к. пед. н., доц. Соловйова Т.Г.

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти

Протокол № _____ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри соціальної педагогіки та
спеціальної освіти

Н.В. Заверико

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціальної педагогіки та
психології

Протокол № _____ від “___” _____ 20__ р.

Голова науково-методичної ради
факультету соціальної педагогіки та
психології

І.В. Козич

2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
 КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціальної педагогіки
та психології

_____ О.В. Пономаренко

«_____» _____ 2020 р.

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки магістрів

спеціальності 013 – Початкова освіта

освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

Укладач: к. пед. н., доц. Соловйова Т.Г.

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти

Протокол № _____ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри соціальної педагогіки та
спеціальної освіти

Н.В. Заверико

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціальної педагогіки та
психології

Протокол № _____ від “___” _____ 20__ р.

Голова науково-методичної ради
факультету соціальної педагогіки та
психології

І.В. Козич

2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти,	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів - 3	Галузь знань 01 – «Освіта/Педагогіка»	Дисципліни вибору закладу вищої освіти Цикл професійної підготовки	
Загальна кількість годин - 90	Спеціальність 013 – «Початкова освіта»	Рік підготовки:	
	Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»	2-й	2-й
Тижневих аудиторних годин для денної форми навчання: – 2	Рівень вищої освіти: магістерський	12 год.	
		Практичні	
		24 год.	
		Самостійна робота	
		54 год.	
		Вид контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Соціальна інклюзія» є засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивних процесів у соціумі. Особлива увага приділяється вивченню філософії інклюзії та практичним основам реалізації інклюзивних підходів в освіті.

Основними **завданнями** викладання дисципліни «Соціальна інклюзія» є:

- ознайомлення з філософією соціальної інклюзії;
- аналіз існуючого зарубіжного та національного досвіду впровадження інклюзивної соціальної політики;
- формування усвідомленого розуміння основних положень концепції соціальної інклюзії;
- ознайомлення з типовими проявами різних нозологій у процесі навчання особливих дітей;
- вироблення навичок командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами;
- ознайомлення з особливостями роботи з різними віковими групами в інклюзивному просторі;

У результаті вивчення дисципліни «Соціальна інклюзія» студенти повинні **знати**:

- теоретико-методологічні та нормативно-правові основи інклюзії як стратегії соціального розвитку;
- основні ідеї філософії інклюзії;
- особливості становлення інклюзивної освіти в Україні;

- ефективні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями та сім'ями дітей з особливими потребами;
- моделі психолого-педагогічної корекції та реабілітації різних вікових та нозологічних категорій дітей з особливими потребами.

вміти:

- здійснювати пошук необхідних нормативно-правових документів для організації інклюзивних процесів;
- використовувати різні психолого-педагогічні підходи у роботі з різними групами дітей з особливими потребами;
- здійснювати взаємодію з людьми з особливими потребами та їхніми сім'ями;
- орієнтуватись в особливостях проявів різних порушень розвитку;
- використовувати командний підхід для супроводу людей з особливими освітніми потребами.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми «Початкова освіта» студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

- Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо. Виявляти національну й особистісну гідність, громадянську свідомість та активність, дбати про розвиток і функціонування громадянського суспільства; мати й обстоювати власну громадянську позицію незалежно від впливу політичних партій і різних конфесій
- Цінування й повага різноманітності та мультикультурності. Здійснювати професійну діяльність за принципами толерантності, безоціночності іншої особистості; вирішувати конфліктні ситуації і надавати підтримку в нових, проблемних і кризових ситуаціях.
- Здатність працювати в команді. Вміння ставити актуальні завдання, спрямовувати свої зусилля на досягнення цілей, вмотивовувати всіх суб'єктів соціальної взаємодії на їх розв'язання; будувати свою діяльність відповідно до моральних, духовних, етичних і правових норм, працюючи в команді. Володіти навичками самоорганізації та саморегуляції.
- Предметна. Здатність і готовність застосовувати сучасні методи, технології, прийоми, засоби навчання і виховання у сфері освіти, спираючись на знання з дисциплін психолого-педагогічного циклу і методик навчання.

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу «Соціальна інклюзія» пов'язана з курсами «Основи інклюзивної педагогіки в початковій школі», «Організація інклюзивного освітнього середовища», «Нормативно-правові засади інклюзивної освіти», «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами».

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1 Соціальна інклюзія як політика включення

Тема 1. Сутність соціальної інклюзії.

Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування. Концептуальні основи соціальної ізоляції, соціальної інклюзії, соціальної інтеграції. Соціальна нерівність та її наслідки для людей з особливостями розвитку та суспільства в цілому. Причетність та участь. Територіальна доступність у контексті соціальної інклюзії.

Тема 2. Історичне підґрунтя соціальної інклюзії

Зародження та розвиток ідей інклюзії. Соціальне виховання з позицій інклюзивного підходу. Перехід від політики сегрегації до політики інтеграції та повного включення. Зарубіжний досвід впровадження та реалізації ідей соціальної інклюзії.

Тема 3. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.

Інклюзія – стратегія міжнародного законодавства. Українське освітнє законодавство та нормативно-правові акти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти. Основні принципи щодо формування політики стосовно осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Шляхи реалізації права рівних можливостей на здобуття освіти та визнання інтегрованого навчального середовища. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Роль Закону «Про освіту» у розбудові інклюзивної освіти в Україні.

Розділ 2

Теоретико-практичні засади соціальної інклюзії

Тема 4. Люди з особливостями розвитку як суб'єкти інклюзивної взаємодії.

Закономірності розвитку особистості. Поняття «норма» і «порушення» у розвитку дитини. Розвиток психіки дітей з особливими освітніми потребами. Розвиток емоційної сфери дітей з різними видами дизонтогенезу. Розвиток когнітивної сфери у дітей з особливими освітніми потребами.

Тема 5. Модернізація системи спеціальної освіти в Україні.

Характеристика спеціальної освіти в Україні (вертикальна та горизонтальна структура; спеціальні дошкільні та загальноосвітні шкільні заклади, навчально-реабілітаційні та оздоровчі багатопрофільні центри і т. ін.). Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти.

Тема 6. Роль інклюзивно-ресурсних центрів у реалізації ідей соціальної інклюзії.

Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Статус, завдання та функції ІРЦ. Організація проведення комплексної оцінки. Організація психолого-педагогічного супроводу та надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тематичних розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с/п	лаб.	сам.роб.			л	с/п	лаб.	сам.роб.	
					інд.завд. (при наявності)						інд.за вд. (при наявно сті)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
Розділ 1. Соціальна інклюзія як політика включення												
Тема 1. Сутність соціальної інклюзії	15	2	4		9							
Тема 2. Історичне підґрунтя соціальної інклюзії	15	2	4		9							
Тема 3. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти	15	2	4		9							
Разом за розділом 1	45	6	12		27							
Розділ 2. Теоретико-практичні засади соціальної інклюзії												
Тема 1. Люди з	15	2	4		9							

особливостям и розвитку як суб'єкти інклюзивної взаємодії												
Тема 2. Модернізація системи спеціальної освіти в Україні	15	2	4		9							
Тема 3. Роль інклюзивно- ресурсних центрів у реалізації ідей соціальної інклюзії	15	2	4		9							
Разом за розділом 2	45	6	12		27							
<i>Усього годин</i>	90	12	24		54							

5. Теми лекційних занять

№	Назва теми	Кількість год.
1.	Сутність соціальної інклюзії	2
2.	Історичне підґрунтя соціальної інклюзії	2
3.	Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти	2
4.	Люди з особливостями розвитку як суб'єкти інклюзивної взаємодії	2
5.	Модернізація системи спеціальної освіти в Україні	2
6.	Роль інклюзивно-ресурсних центрів у реалізації ідей соціальної інклюзії	2
Разом		12

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сутність соціальної інклюзії	4
2.	Історичне підґрунтя соціальної інклюзії	4
3.	Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти	4
4.	Люди з особливостями розвитку як суб'єкти інклюзивної взаємодії	4
5.	Модернізація системи спеціальної освіти в Україні	4
6.	Роль інклюзивно-ресурсних центрів у реалізації ідей соціальної інклюзії	4
Разом		24

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сутність соціальної інклюзії <i>Скласти есе на тему: «Соціальна інклюзія – реалії сьогодення»</i>	9
2.	Історичне підґрунтя соціальної інклюзії <i>Скласти історичну довідку із зазначенням п'яти основних етапів розвитку соціальної інклюзії у світі</i>	9
3.	Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти <i>Проблемно-орієнтовне реферування основних законодавчих документів, які регламентують політику інклюзії</i>	9
4.	Люди з особливостями розвитку як суб'єкти інклюзивної взаємодії <i>Інформаційне реферування на тему: «Види порушень психофізичного розвитку та їх прояви в процесі навчання»</i>	9
5.	Модернізація системи спеціальної освіти в Україні <i>Дослідити зміни, які відбуваються у системі спеціальної освіти в Україні. Скласти аналітичну довідку.</i>	9
6.	Роль інклюзивно-ресурсних центрів у реалізації ідей соціальної інклюзії <i>Опрацювати посібник та здійснити проблемно-орієнтовне реферування с. 22-33. (Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/Inclusive_study_Sep17.pdf)</i>	9
Разом		54

8. Види контролю і система накопичення балів

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролю за 100-бальною шкалою.

Поточний контроль здійснюється у ході повсякденної навчальної діяльності студентів: експрес-тестування під час аудиторних занять; понятійні диктанти; виконання практичних завдань (доповіді; робота в мікрогрупах); усні відповіді; тестування по закінченню вивчення розділів.

Підсумковий контроль – здійснюється після завершення вивчення курсу: залік.

Використовуються методи усної перевірки результатів навчання – бесіда, виступ, пояснення, опитування; письмової перевірки результатів навчання – науково-дослідні, творчі завдання, тестування, письмові завдання самостійної роботи.

Оцінювання знань за навчальною дисципліною відбувається на підставі накопичених балів за результатами поточного та підсумкового контролю всіх видів згідно зі шкалою оцінювання.

При наявності 35 балів поточного контролю, студент допускається до підсумкового контролю.

Якщо студент із поважних причин пропустив заняття, для відпрацювання матеріалу йому пропонується виконання практичних завдань, що фіксується у вигляді конспекту та проводиться усне опитування щодо вивчених тем.

Підсумкова оцінка з дисципліни формується із загальної кількості набраних балів за результатами поточного контролю та заліку.

Перевірка рівня засвоєння знань (поточний та підсумковий контроль, залік (теоретична частина) за вибором викладача може здійснюватися шляхом: комп'ютерного або письмового тестування. Практична частина заліку – письмова та усна відповіді.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань.

№ з/п	Вид контрольного заходу	Кількість контрольних заходів	Кількість балів за 1 захід	Усього балів
1	Виконання практичного завдання у мікрогрупах (по 3-5 осіб) <i>Термін виконання: у межах підготовки до практичних занять.</i>	5	3	15
2	Презентація виконаного завдання. <i>Термін виконання: під час проведення практичних занять.</i>	5	2	10
3	Експрес-тестування під час аудиторних занять <i>Термін виконання: під час проведення лекційних, практичних занять</i>	5	1	5
4	Контрольне тестування після вивчення першого розділу. <i>Термін виконання: по завершенню вивчення першого розділу</i>	1	10	10
5	Контрольне тестування після вивчення другого розділу. <i>Термін виконання: по завершенню вивчення другого розділу.</i>	1	10	10
6	Перевірка письмових завдань самостійної роботи. <i>Термін виконання: по завершенню вивчення другого розділу.</i>	10	1	10
Залік	Залік (практична частина) – виконання творчого завдання <i>Термін виконання: згідно з розкладом екзаменаційно-залікової сесії.</i>	1	0-20	20
	Залік (теоретична частина) - підсумкове тестування. <i>Термін виконання: згідно з розкладом екзаменаційно-залікової сесії.</i>	1	0-20	20
Усього		7		100

Критерії оцінювання.

1-2. Виконання практичного завдання та його презентація на практичному занятті оцінюється у 5 балів (3 бали – за підготовку та 2 бали за презентацію (попередня табл.)).

Критерії оцінювання доповіді:

5 балів отримує студент, який самостійно, у повному обсязі виконав завдання, виявив творчий підхід до його виконання та представлення; під час презентації виказав глибоку обізнаність щодо теми завдання, розуміння сутності досліджуваної проблеми; виявив навички взаємодії з аудиторією, запропонував питання для групового обговорення.

4 бали отримує студент, який самостійно, у повному обсязі виконав завдання; під час презентації виказав розуміння сутності досліджуваної проблеми; запропонував питання для групового обговорення.

3 бали отримує студент, який виконав завдання не в повному обсязі, стереотипно, але принципово правильно; під час презентації виявив не повну обізнаність щодо теми дослідження, але під час обговорення проблемних питань, виявив певну активність, запропонував шляхи пошуку відповідей на проблемні запитання, або виконав завдання у повному обсязі, але не брав участі у презентації результатів.

2 бали отримує студент, який виконав завдання не в повному обсязі, з порушенням структури доповіді та/або без презентації; під час виконання завдання припускався певних помилок.

1 бал отримує студент, який виконав завдання номінально, без глибокого осмислення проблеми, творчого підходу.

0 балів отримує студент, який не виконав завдання або виконав його принципово неправильно. У таких випадках студенту надається одна можливість повторного виконання та презентації завдання, але не пізніше наступного практичного заняття. При цьому максимально можлива кількість балів складає 4.

3. Експрес-тестування під час аудиторних занять оцінюється у 1 бал, за умови, що студент виконав правильно більше 75% відсотків тестових завдань. За половину правильних відповідей студент отримує 0,5 балів. Менше половини правильних відповідей – 0 балів.

4-5. Контрольне тестування після вивчення розділів оцінюється максимально у 10 балів. Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% правильних відповідей – 10 балів.

6. Перевірка письмових завдань самостійної роботи передбачає можливість отримати 12 балів (за 6 виконаних завдань). Для їх отримання студент має виконати та надати на перевірку письмові завдання, що входять до блоку самостійної роботи до початку екзаменаційно-залікової сесії. Критерії оцінювання: за кожне правильно виконане завдання самостійної роботи студент отримує 2 бали. Виконання завдання не в повному обсязі, з негрубими помилками, але принципово правильне, передбачає отримання 1 балу. 0 балів отримує студент, який не виконав завдання або виконав його неправильно.

7. Залік.

Практична частина заліку. Творче завдання передбачає схематичне складання програми міждисциплінарного психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами у процесі інклюзивного навчання (вид порушення дитини, тип закладу визначається викладачем під час заліку).

Критерії оцінювання.

Максимальна кількість балів – 20, які нараховуються за виконання таких частин роботи:

- визначення актуальності роботи – 2 б.;
- правильне визначення мети та завдань програми – 5 б.;
- логічність, послідовність викладення матеріалу – 3 б.;
- визначення ресурсів для виконання кожного етапу програми – 3 б.;
- доцільність запропонованих форм та методів роботи – 5 б.;
- презентація програми під час заліку – 2 б.

Теоретична частина заліку оцінюється у 20 балів. Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% правильних відповідей – 20 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

9. Рекомендована література

Основна:

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. рек. МОНУ. Київ : Центр учбової літератури, 2011. URL : http://culonline.com.ua/Books/Psyh_ludiny_z_obmezh_vlast_Bocheluk2011.pdf#toolbar=0
2. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. реком. МОНУ. Суми : Університетська книга, 2008. 134 с.
3. Колупаєва А.А. Вступ до інклюзивної освіти: навчальний курс рек. МОНУ. Київ : АТОПОЛ, 2010. 274 с.
4. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : навч.-метод. посіб. Київ : Науковий світ, 2010. 244 с.
5. Основи інклюзивної освіти : навч. метод. посіб. ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.
6. Колупаєва А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка : путівник для педагогів. Київ : АТОПОЛ, 2010. 96 с.
7. Гонеев А. Д., Лифинцева В.А. Основы коррекционной педагогики. Москва : ВЛАДОС, 1999. 235 с.
8. Кравченко Р.І. Соціальна робота з розумово відсталими людьми : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2001. 140 с.
9. Холостова Е.И., Дементьева Н.Ф. Социальная реабилитация : учебное пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2002. 340 с.
10. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навчально-методичний посібник; кол. авторів : Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін.; за заг. ред. Даниленко Л.І. Київ : Науковий світ, 2007. 128 с.

11. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика : психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников. Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. 352 с.
12. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навчально-методичний посібник; кол. упорядників : Патрикеева О. О., Софій Н. З., Луценко І. В., Василяшко І. П.; за заг. ред. Шинкаренко В. І. Київ : ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2013. 96 с.

Додаткова:

1. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник. Київ: ФОП Придатченко П.М., 2007. 134 с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
3. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. Київ, 2000. URL : http://www.fl-life.com.ua/inclusion/?page_id=870
4. Права інвалідів в Україні : зб. правових документів. Київ : Сфера, 1998. 300 с.
5. Колупаєва А.А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання в європейських країнах. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Київ : Університет „Україна”. 2006. С. 174-175.
6. Скворцова В.О. Социальное воспитание детей с отклонениями в развитии. Москва : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. 160 с.
7. Социальная работа с инвалидами : настольная книга для родителей / под ред. Е.И. Холостовой. Москва : Институт социальной работы, 1996. 238 с.
8. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik для педагогів і батьків / укладачі Н.В.Засеркова, А. О. Трейтяк. Київ : Ранок, 2016. 68 с.
9. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / под ред. Т.А. Власовой. Москва : Педагогика, 1983. 368с.

Інформаційні ресурси

1. Соловйова Т.Г. Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами. автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2009. 22 с. URL : <http://www.twirpx.com/file/447740/>
2. Колупаєва, А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні. URL : http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm.
3. Колупаєва А.А. (ред.) Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Київ : А.С. К., 2012. 308 с. URL : <http://www.twirpx.com/file/958780/>
4. ЗапоВікі офіційний сайт. URL : <http://zw.ciit.zp.ua/index.php>

Погоджено _____
 навчальний відділ
 « _____ » _____